

Globallashuv davrida milliy qadriyatlarni asrab-avaylashning muhim tomonlari

Pedagogika va Psixologiya Fakulteti:

Pedagogika yo'nalishi talabasi: Nurmamatova Sevara Sobir qizi

Annotatsiya: Globallashuv — bu xalqaro mehnat taqsimoti, iqtisodiy va siyosiy munosabatlar tizimi orqali bir-biri bilan bog'langan milliy iqtisodiyotlar majmui sifatida tushuniladigan, jahon iqtisodiyoti tarkibini o'zgartirish jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlaridan biridir. Transmilliylashtirish va mintaqaviylashtirish asosida iqtisodiyotning chambarchas bog'liqligi hisoblanadi. Shu asosida yagona jahon tarmog'i, bozor iqtisodiyoti, geoiqtisodiyot va uning infratuzilmalari shakllanmoqda, ko'p asrlar davomida xalqaro munosabatlarning asosiy xarakteri bo'lib kelgan davlat suvereniteti ta'sirining pasayishi sodir bo'lmoqda. Globallashuv jarayoni bu davlat tomonidan shakllantirilgan bozor tizimlari evolyutsiyasining natijasidir. Ushbu maqolada Globallashuv jarayoni hamda milliy qadriyatlarimiz Globallashuv davrida milliy qadriyatlarni asrab-avaylashning muhim tomonlari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Globallashuv jarayoni, milliy qadriyatlar, milliy davlatchiligimiz, mafkura, g'oya, strategiya, manfaatlar, demokratiya, demokratik jamiyat.

Abstract: Globalization is one of the distinctive features of the processes of changing the structure of the world economy, which is understood as a set of national economies connected to each other through the international division of labor, the system of economic and political relations. Based on this, a single world network, market economy, geo-economy and its infrastructures are being formed, the influence of state sovereignty, which has been the main character of international relations for many centuries, is declining. The process of globalization is the result of the evolution of market systems formed by the state. This article provides information about the process of globalization and our

national values. Important aspects of preserving national values in the era of globalization.

Key words: *Globalization process, national values, national statehood, ideology, idea, strategy, interests, democracy, democratic society.*

Аннотация: *Глобализация является одной из отличительных черт процессов изменения структуры мирового хозяйства, под которой понимается совокупность национальных экономик, связанных между собой международным разделением труда, системой экономических и политических отношений. На основе этого формируется единая мировая сеть, рыночная экономика, геоэкономика и ее инфраструктуры, снижается влияние государственного суверенитета, который на протяжении многих веков был основным персонажем международных отношений. Процесс глобализации является результатом эволюции рыночных систем, формируемых государством. В данной статье представлена информация о процессе глобализации и наших национальных ценностях. Важные аспекты сохранения национальных ценностей в эпоху глобализации.*

Ключевые слова: *Процесс глобализации, национальные ценности, национальная государственность, идеология, идея, стратегия, интересы, демократия, демократическое общество.*

Kirish.

O'zbekiston o'z jo'g'rofiy joylashuviga ko'ra, qadimdan Sharq va G'arb tamaddunlari muloqotga kirishadigan, keng miqyosdagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy-mafkuraviy aloqalar amalga oshiriladigan hudud sifatida ajralib turadi. Milliy davlatchiligimizning shakllanish va rivojlanish bosqichlariga nazar tashlasak, bir tomondan, bu jarayonga tashqaridan turib g'oyaviy-mafkuraviy ta'sir ko'rsatishga urinishlar, shu orqali ushbu muhim strategii hududda o'z manfaatlarini himoya qilishga intilishlar barcha davrlarda bo'lganiga, ikkinchi tomondan, milliy davlatchiligimizga xos xususiyatlar doimo mentalitetimizga yot bo'lgan zararli g'oyalar bilan kurashib kelganiga guvoh bo'lamiz. Ayniqsa, hozirgi globallashuv davrida dunyoda keskin g'oyaviy kurashlar va turli mafkuralar to'qnashuvi,

demokratiya yoki turli diniy ta'limotlar shiorlari bilan niqoblangan yovuz g'oyalarni singdirishga intilish kuchayib bormoqda. "Ishonchim komilki, — deb ta'kidlagan edi birinchi Prezidentimiz Islom Karimov Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruzasida — demokratiyani va turli "ochiq jamiyat modellari"ni eksport qilib bo'lmaganidek, davlat qurilishining universal loyihasini ham tashqaridan import qilish yoki tiqishtirish mumkin emas. Aslida, hammaga birdek ma'qul bo'ladigan bunaqa modelning o'zi umuman yo'q. Lo'nda qilib aytganda, biz tadrijiy, ya'ni evolyutsion izchillik xususiyatlariga ega bo'lgan islohot va o'zgarishlar tarafdorimiz. Faqat bu yangilanishlar ijtimoiy munosabatlar va turmush tarzining o'zgarishi, odamlar ongida demokratik qadriyatlarni mustahkamlash bilan chambarchas bog'liq holda amalga oshirilishi darkor. Darhaqiqat, O'zbekistonnish hozirgi taraqqiyot bosqichida G'arb mamlakatlari va xalqlariga xos bo'lgan «sof g'arbona demokratiya» modellari ham, ayrim musulmon mamlakatlarida keng yoyilgan «sof islom davlati» yoki «sof islom demokratiyasi» modellari ham, ularni eksport qilishga urinishlar ham zararlidir. Biz o'z milliy taraqqiyot modelimizni barpo etish orqaligina milliy xususiyatlarimizga, azaliy shakllangan urf-odat va qadriyatlarimizga, xalqimiz turmush tarziga yot bo'lgan turli «demokratiya modellari»ga qarshi samarali kurasha olamiz. Buning uchun jamiyatni modernizatsiya qilish, amalga oshirilayotgan tub islohotlarni izchil davom ettirish, xalqimizning turmush farovonligini uzluksiz oshirib borish yo'lidagi keng ko'lamli o'zgarishlarni amalga oshirishga katta e'tibor berilmoqda. "Shu sababli, — deb ta'kidlagan edi birinchi Prezidentimiz Islom Karimov — agar biz o'zimiz zamin yaratib ko'ymasak, ijtimoiy jarayonlarga tashqaridan turib aralashuv hech qanday samara bermaydi. Bugungi kunda "demokratiyani olg'asiljitish" deb atalayotgan muayyan texnologiyalarning shakllangani — bu endi boshqa gap, misol uchun, hozir xuddi Iroqda bo'layotganidek. Ya'ni, ma'lum bir mamlakatda, aytaylik, "demokratiya taqchilligi" mavjud, ushbu mamlakat xalqiga ana shu taqchillikdan xalos bo'lishga yordam berish kerak deb hisoblanadi. Buning uchun katta mablag'lar ajratilib, tegishli kuchlar yo'naltiriladi. Bundan ko'zlangan maqsad — to'ntarish uyushtirish

va ana shunday "taqchilik"ni vujudga keltirgan va avj oldirgan rahbariyatni yo'qotishdan iborat. Mana shunday xolatlarda "baxmal o'zgarish"lar texnologiyalari ishga tushadi: avvalgi hokimiyat nisbatan tinch yo'l bilan, qurbonlarsiz ketishi, uning o'rnini boshqa, mazkur texnologiyalar manfaatlariga javob beradigan kuchlar egallashi ko'zda tutiladi". O'zbekiston teran milliy davlatchilik negizlariga ega, ularni chuqur o'rganib, yoshlarda milliy davlatchilik, qadriyatlarga, xalqimizning boy madaniy merosiga, nisbatan muhabbat tuyg'ulari kamol toptirib borilsa, soxta demokratiya modellarining "eksporta" bilan bog'liq xavf-xatarning oldi olinadi. Bugungi kunda ilmiylikka da'vo qilayotgan ana shunday yondashuvlardan biri demokratiya tranziti yoki ilmiy ibora bilan aytganda, tranzitologiya konsepsiyasidir. Uning mohiyati ayrim davlatlarning nodemokratik holatdan demokratik tuzumga o'tishini asoslab beradigan g'oya va qarashlarda namoyon bo'ladi. Tranzitologiya nazariyotchilari jamiyat hayotining barcha sohalarini liberallashtirish va demokratlashtirish, turli siyosiy partiya va harakatlarning raqobatlashuviga asoslangan erkin saylovlarni joriy etish tamoyillarining ustuvorligini ta'kidlagani holda, muayyan mamlakatning tarixiy o'tmishi, iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyot darajasi, xalqining milliy qadriyat, urf-odat va an'analari, kishilar mentaliteti, dunyoqarashi va siyosiy madaniyatini umuman e'tiborga olmaydi yoki ularni ikkinchi darajali omil deya baholaydi. Umuman olganda, milliy g'oya, erkin fuqaro va demokratiya — yuqori darajada rivojlangan kishilar jamiyati, insoniyat erishgan buyuk ne'mat, ko'pchilikka ma'qul yashash tarzidir. Ammo uning amalga eshishi barcha mamlakatlarda bir xil emas. Har bir mamlakat demokratiyaning umumiy qadriyat va tamoyillarini o'z milliy qadriyatlari zaminida, o'z xalqining uzoq tarixi davomida shakllangan an'analari bilan qo'shib qabul qilganini bilamiz. Masalan, AQSH yoki Angliya, Fransiya (boshqa Yevropa mamlakatlari ham) demokratik davlatlar bo'lsalar-da, lekin xar biri o'z milliy ruhi, an'alarini ham saqlagan. Shu kabi Yaponiya, Koreya, Malayziya kabi mamlakatlarda ham demokratik tuzum milliy va diniy-e'tiqodiy udumlar negizida amal qilmoqda. Shubhasiz, bizda ham ana shunday bo'lishi uchun intilmokdamiz. XXI asr har jihatdan murosa va kelishuvlar asri bo'ladi.

Dinlar, mazhablar, ta'limotlar orasida murosasozlik yuzaga kelishi, inson baxti uchun xizmat qiladig'an narsalar eng muhim qadriyat deb qabul qilinishi lozim. O'zlikni anglash barobarida uning o'ziga xos xususiyatini saqlash va takomillashtirish ham muhim o'ringa ega bo'ladi. Ma'naviy qadriyatlarni tiklash orqali, o'zbek xalqi o'z ajdodlari kim, dunyo xaritasida qanday mavqega ega ekanini bilib olmoqda. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov "Biz hech kimdan kam emasmiz va hech kimdan kam bo'lmaymiz" deganda ikki jihatni nazarda tutadi:

1. Jahon madaniyatiga hissa qo'shgan, tariximiz ana shu milliy g'urur, qobiliyat, intilish negizida jipslashib, bir maqsad sari harakat qilishga zamin bo'lmoqda.

2. Endigi vazifa — ana shu zaminga imkoniyatni ishga solish, ya'ni o'qib-o'rganib, bilim-malaka hosil qilib, dunyo maydoniga dadil kirib borish hamda o'z o'rnini egallab olishdan iboratdir. Ammo ana shu yo'lda o'zlikni yo'qotmaslik, o'z milliy tafakkuri, an'analari, ajoyib xususiyatlarini saqlab qolish lozim. Bu esa ancha mushkul vazifa. Chunki taraqqiy etgan mamlakatlarning hammasi ham bizni quchoq ochib qarshi olayotgani yo'q. Ular har bir holatda ham o'z milliy manfaatidan kelib chiqib munosabatda bo'ladi. Hatto demokratiyani "eksport" qilishdan ham manfaatdor ayrim kuchlar bor. Chunki bu ularga mamlakat boyliklarini o'zlashtirish, arzon ishchi kuchidan foydalanish imkoniyatini yaratadi. Demokratiyani yagona, yevropacha turmush tarzi mezonlari bilan baholamoqchi bo'ladi. Ana shuning uchun ham milliy tarbiya masalasi hozir dolzarb bo'lib turibdi. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi aynan shu maqsad uchun qabul qilindi. Farzandlarimiz yangicha yashashga tayyor bo'lishi va eng muhimi, O'zbekistonning gullab-yashnashiga hissa qo'shishi kerak. Zamonaviy bilim, zamonaviy malaka, zamonaviy qobiliyat egalari bo'lib yetishsin. Milliy g'oyaning bosh maqsadi ham shu. Lekin bu yerda gap faqat ta'lim-tarbiya tizimi haqida borayotgash: yo'q. Bu yerda gap umuman jamiyat tizimi, yaxlit olganda, O'zbekiston xalqini yuksaltirish ustida bormoqsa. Ochig'i, milliy o'zlikni saqlash hozir muhimroq bo'lib qoldi. Bu nima degani? Biz milliy qadriyatlarni tiklash bilan chegaralanmasdan, ular yetilib kelayotgan avlod tomonidan qanchalik qabul

qilinmoqda, sevilmoqda, davom ettirilmoqda, degan savollar ustida ham bosh qotirishimiz lozim. Zero, eng katta xavf ham ilg'or mamlakatlar mafkurasidagi individualizm ta'siriga tushib o'zlikni yo'qotishdir. Mana shuning uchun ham milliy g'oya ruhidagi keng miqyosdagi tarbiya benihoya muhim va biz uchun hayot-mamot masalasidir. Bunda axloqiy va xuquqiy tarbiya birga rivojlantirilishi, milliy o'z-o'zini tahlil va tanqid ham muayyan o'rin egallashi lozim. Chunki millat o'zini o'zi ma'nan tozalab, poklab borishi kerak. Lekin ayrim kishilar hamon sustkashlik, boqimandaliqdan to'la qutulgani yo'q. Ko'pgina hollarda tadbirkorlikni faqat olib-sotarlik darajasida anglash sodir bo'lmoqda. Ayniqsa, dunyo bozorini egallaydigan mahsulot ishlab chiqarishi bilan e'tibor qozonish, servis xizmat sohalari yuqori darajada bo'lishiga erishilgani yo'q. Buning sabablaridan biri ichki, ongli intizom shakllanmagan, har bir odam vaqtdan foydalanishi, o'z g'alalar vaqtini band etmasdan, har bir narsa belgilangandek, aniq va to'g'ri bajarish shart ekanligini his etmayotganligidir. Eski odat bo'lib qolgan beparvoligimiz, mas'uliyatsizligimiz ko'p narsani boy berishimizga sabab bo'lmoqda. Aybni boshqalarga to'nkash, mas'uliyatni o'z bo'yniga olmaslik kasalidan qutulganimiz yo'q. Hali ham isrofgarchilik bor, tejamkorlikni o'rganganimiz yo'q. Shu bois keng ma'noda tafakkurimizni, hayot tarzimizni qayta qurishimiz, hushyor, oqilu fozil kishilar kabi yuqori darajali mehnat, faoliyat va turmush intizomiga erishishimiz lozim. Qachongacha rahbar ko'rsatma yoki do'q-po'pisa qilsa ishlaymiz? Nega har bir odam tashabbuskor emas? Nega kimdir biz uchun o'ylasin, biz uchun fikr qilsin, hukm chiqarsin degan kayfiyatda yuramiz? Ma'lumki, sobiq sho'rolar davrida sharq xalqlariga, jumladan, bizga nisbatan Marksning «Osiyocha ishlab chiqarish uslubi» deb atalgan nazariyasiga tayanib ish ko'riladi degan qarash hukmron edi. Bu nazariyaning mohiyati Sharqda hokimiyatni boshqarish azaldan despotizmga, ya'ni zo'ravonlikka asoslanadi, degan fikrdan iborat edi. Yevropatsentristik qarashlar (Gegel), Yevropani jo'g'rofiy jihatdan ustun qo'yish (Monteskye), kapitalizmning tarixan aynan Yevropada paydo bo'lishi to'g'risidagi tasavvurlarning (Maks Veber) barchasi osiyocha turmush tarzi uchun demokratiya mutlaqo yot narsa, degan bepisand

fikrga asoslanish oqibati edi. Bugungi kunda Sharqning ham o'ziga xos davlatchilik an'analari, boshkaruv tizimi, idora usullari, hokimiyat tarmoqlari bo'lgani, bu borada u g'arbdan sira kam emasligi barchata ayon bo'lib qoldi. Xususan, sharqona demokratiyaning qator ustuvor jihatlari mavjud. Bu — g'oyaviy-falsafiy asosda shakllangan insonparvarlikdir. Masalan, bizning Forobiy, Amir Temur, Nizomulmulk, Alisher Navoiy kabi ajdodlarimizning siyosiy qarashlari negizida turli davrlarda o'ziga xos siyosiy madaniyat shakllangan. Sharq siyosiy falsafasining muhim jihatlardan biri — «meyor» tushunchasiga katta ahamiyat berilishidir. Aslida demokratiya — meyorga asoslangan siyosiy madaniyatdir. Bu meyor huquq va burch, erkinlik va tenglik o'rtasida bo'lgan muvozanatni ham anglatadi. Sharqda odamlarning hokimiyat va siyosiy munosabatlarga bo'lgan munosabati azaldan o'ziga xos xususiyat kasb etgan. Bu Sharqdagi siyosiy munosabatlarning nozik jihatlari bilan izohlanadi. Saylov tizimi, davlatchilik, siyosiy harakatlar, jamoatchilik fikri, ommaviy axborot vositalari — bularning barchasi Sharqda o'z xususiyatlariga ega. Avvalo, bu xususiyatlar hokimiyatga bo'lgan an'anaviy ishonch va ba'zan esa paternalizm (hokimiyatning mehnatkashlar manfaatiga qisman yon berishi) qonuniyati bilan ifodalanadi. Tarixan Sharq mamlakatlarida siyosiy qarorlar qabul qilish va ularni amalga oshirish mas'ul kishilar orqali, lekin bunda xalqning manfaatlari albatta hisobga olingan holda amalga oshirilgan. Ular xalqning «ishtirokida», ya'ni turli miting, inqiloblar orqali erishilgan, ammo uning manfaatlarini hisobga olmagan holda qabul qilingan qarorlardan ko'ra ko'proq samara bergan. Shu tufayli Sharq mamlakatlarida aksariyat hukmdorlar mudom «Xalq nima der ekan?», «Mendan qanday nom qolar ekan?» degan mas'uliyat bilan siyosat olib borgan. Sharqda siyosiy jarayon ishtirokchilari, ayniqsa, siyosiy yetakchilarning o'ziga xos maqomi bor. Siyosiy rahbar nafaqat o'ziga tegishli alohida imtiyozlarga, balki alohida mas'uliyatga ham ega. U nafaqat o'z huquqlari, balki majburiyatlari bo'yicha ham asosiy og'irlikni o'z zimmasiga olgan. Shu ma'noda Sharq xalqlari hayotida adolat bosh mezoniga aylanganki, odil va dono shoh, hukmdor g'oyasi «Avesto»dan hozirgi kungacha orzu bo'lib kelgan. Shuning uchun Amir Temur faoliyatida

«Kuch — adolatda» degan qoida ustuvor bo'lgan. Shu tariqa Sharq mutafakkirlari davlatni, avvalo, jamiyat taraqqiyotidagi ikki muhim omil — ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy adolat mezonlarini amalga oshirish quroli deb tushungan. Shuni ham alohida ta'kidlash zarurki, Sharqda qonunchilik va meyoriy tizimlar ham ana shu maqsadlarga xizmat qilgan. Bunday an'ana Sohibqiron Amir Temur davridayoq butun dunyo meyoriy tizimiga va konstitutsiyachiligiga kuchli ta'sir ko'rsatgan. Amir Temur «Tuzuklar»i buning yaqqol dalili. Yana bir masalaga alohida e'tibor berish zarur. Sharq xalqlari hayotida jamoatchilik fikri azaldan yuqori maqom va martabaga ega bo'lib kelgan. Ko'pgina an'anaviy ijtimoiy institutlar, xususan, mahalla va boshqa o'zini o'zi idora qilish tashkilotlari asosan jamoatchilik fikriga tayangan. Shundan kelib chiqqan holda, ijtimoiy salmoqli fikrlarni jamoatchilik muhokamasiga olib chiqish ham an'anaviy yig'ilish joylarida — mahalla guzarlari, choyxonalar, karvonsaroylar, to'y-ma'rakalar, tantanalar, hasharlar, hatto mehmondorchilikda ham amalga oshgan. Shu bilan birga jamoatchilik fikri har doim davlat qarorlari qabul qilishning muhim tarkibiy qismi bo'lib kelgan. Hukmdorlar o'z faoliyatining jamoat fikri tomonidan qo'llab-quvvatlanishiga erishishga uringan, qaror qabul qilishdan oldin uni jamoatchilik rizosidan o'tkazishga e'tibor berilgan.

Xulosa:

Xullas, shularning barchasidan kelib chiqadigan bo'lsak, Sharq xalqlariga, xususan, bizning mamlakatimiz aholisida azaldan o'ziga xos demokratik an'analar mavjud bo'lgan. O'z mentaliteti, mohiyatiga ko'ra, umuminsoniy qadriyatlarga nisbatan o'ta xayrixohligi tufayli xalqimiz zamonaviy demokratik qadriyatlarni ham tez o'zlashtirib olishi shubhasiz. Bu, albatta, xalqimizning tarixiy-ijtimoiy an'analaridagi demokratik g'oyalar, tajribalar, xususan, jamoa demokratiyasi namunalari bilan ham bog'liq. Umuman, demokratiya qadimdan dunyoning turli mintaqalarida turlicha yo'nalishda rivojlanib borgan. Uning muhim bir shakli esa aynan sharqona demokratiyadir. Shu ma'noda turlicha modellarda namoyon bo'ladi. Buni o'z davrining ilg'or mutafakkirlari ham teran anglaganlar, ular demokratiya uchun zarur bo'lgan shart-sharoit, ya'ni mustaqil milliy taraqqiyot

zaruratini alohida ta'kidlaganlar. Xususan, Zaki Validiy To'g'on bu haqda shunday deb yozgan edi: «Demokratiyaning birdan-bir, yagona retsepti yo'q. Uning maqsadi millatlarga va jamiyatlarga o'z ixtiyorlariga muvofik, hayot kechirish imkoniyatini berishdadir. Demokratiya turli millatda turlicha bo'lishi mumkin. Lekin uning asosiy bir sharti bor: millat va jamiyat orasidagi mas'uliyatga sheriklashib, shunga muvofik, ravishda ish qonunlariga bo'ysunish kerak bo'ladi. Davlat ishida mas'uliyat hissining umumiyligi xalqning madaniy kamolotiga bog'liq tarbiya va odat masalasi hamdir. Bugungi sharqona demokratiyada qadr, oqibat, andisha, kattalarga hurmat, ona zaminni ardoqlash borasida o'ziga xoslik yaqqol namoyon bo'ladi. Bular esa milliy g'oya amal qilishida nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Клубов А.В., Халиков М.С., Клубова О.А. Глобализация социально-экономической жизни: история и современность// ВМУ. Сер. 18. Социология и политология. 2005. № 1. С. 138.
2. Монайло А.В., Петренко А.И., Фролов Д.Б. Государственная информационная политика в условиях информационно-психологической войны. -М., Горячая линия-телеком, 2003. С. 67-69.
3. Почепцов Г.Г. Психологические войны. - М., Рефл-бук, 2000.
4. Удовик С.Л. Глобализация. Семиотические подходы. - М., Рефл-бук, 2002. С.
5. Почепцов Г.Г. Теория и практика коммуникации. - М., Центр, 1998. С. 304.